

POLNER ZOLTÁN

ARANYGYŰRŰ PECSÉTÉTJE

Az archaikus népi imádságok fölfedezésére meglehetősen viszontagságos körülmények között került sor. A hatvanas-hetvenes évek nem kedveztek az óriási népköltészeti kincs szellemi fogadtatásának. Igaz, egycsapásra folklórkategória lett belőle és a szakemberek a balladák, népmesék, népdalok rangjára emelték. A szövegek széles körű gyűjtése azonban számtalan akadályba ütközött. Csupán néhány megszállott néprajzos mélyedt el az adatközlők folyamatos fölkeresésében, az imádságok lejegyzésében.

A vallásos áhitat népi szövegeire/énekeire már a múlt században fölfigyeltek. Külön örömmre szolgál, hogy abból a szegedi néprajzkutatók alaposan kivették a részüket.

A híres szegedi nyomdász, *Grünn Orbán* a huszas-harmincas években olyan verseket, vallásos énekszövegeket jelentetett meg ponyván, amelyek között akad néhány apokrif népi imádság is.

Bálint Sándor: *A szegedi nemzet* című hatalmas néprajzi munkájában jól nyomon követhető a búcsúkon megjelenő ponyvák szövege és sorsa. Különleges figyelmet érdemel az a házi áldás, amely az 1834. esztendőben jelent meg *Grünn Orbán* kiadásában. E házi áldásról a jeles néprajztudós többek között a következőket írta: „*A paraszthajlék szakrális környezetéhez hozzátartozott a bekeretezett és falra akasztott házi áldás is. A múlt század elején a szegedi tájon különösen kedvelt lehetett A Szent Jakab Apostolnak lelki Kegyes Katholikusok, Házi Áldása. Dorogi Imréné ajándékából e sorok írójának birtokában. Valószínűleg unikum.*” [Csak közbevetve jegyzem meg, hogy 1980-ban egy szegvári gyűjtőúton kezembe akadt egy hasonló házi áldás, amely négy fametszettel gazdagabb, mint *Bálint Sándoré*. Nem Szegeden, hanem Budán nyomtatott Bagó Márton betűivel. Mérete: 34x45 cm.]

A négy imádság között némi eltérés tapasztalható, ám a népi imádságként is gyakran hallott szöveg azonos: „*Ha Házamba bémegyek, / Vagy másuvá eltérek, / Semmitől is nem félek, / Minthogy Krisztusnak élek, / Mert van a'ki bűnömöt, / Könnyebbíti terhemet, / Vigasztalja lelkemet, / Három biztat engemet. / Az Atyának szerelme, / A' Fiúnak érdeme: / A' Szent lélek' ereje, / Jézus Ament mond erre.*”

Az ilyen és ehhez hasonló imádság sokszor hangzott el az adatközlők ajkáról a hozzájuk tartozó záraddal: „*Aki ezt az imádságot este-reggel elmondja, / annak hét halálos bűne megbocsáttatik.*”

Amikor 1891-ben a szegedi Bába Sándor nyomdáját elhagyta *Kálmány Lajos: Szeged népe 3. kötete*, abban már tíz népi imádságot is közreadott a gyűjtő. Talán nem véletlen, hogy pap létére fölfigyelt a népi vallásosság bujkáló szövegeire, mivel ezeket az imádságokat az egyház következetesen elutasította, megjelenésükről, gyakorlatukról nem vett tudomást.

A Szeged környéki népi imádságokat érdemben először *Bálint Sándor* méltatta. *Népünk imádságai* címmel (Regnum egyháztörténeti évkönyv, Bp., 1937.) jelent meg fenomenális tanulmánya, amelyben a népi vallásosság vonulatát és az általa gyűjtött imádságokat dokumentálta. Az követően pedig egyre-másra jelentek meg újságcikkei, tanulmányai, később pedig könyvei vallásos népszokásainkról, a magyar szakrális néprajz kérdéseiről, a búcsújáró szent helyekről, a szegedi havibúcsú hagyományvilágáról.

Fogalmam sem volt *Bálint Sándor* tudományos megállapításairól, amikor 1960-ban, ferencszállási tanárként hozzákezdtem a község lakóinak faggatásához. Elsősorban babonákat, hiedelmeket, ráolvasásokat vettem hangszalagra, majd később Krisztuslegendákat és népi imádságokat is. Amikor a falu lakói esti, reggeli imádságaikat is kivallották, sehogy sem tudtam elképzelni, hogy jutottak ezeknek a szövegeknek a birtokába. Csak úgy áradt belőlük a költészet, a költői képekből építkező látomás.

Máriabesnyő Kegyszobor

A loredói Madonna

Bálint Sándor megszívlelendő gondolatait most feltétlenül idéznem kell, mert a gyűjtött anyag értelmezése enélkül elképzelhetetlen. „Szeged ama katolikus etnikai táj-csoportjaink közé tartozik, amelyek egyrészt a hitújítás, másfelől a hódoltság, nyomukban a paphiány következtében középkorias hitüket, szakrális megszokásaikat megőrző népszigetekké vállak, ahol a Tridentinum szigorú, szabványosító rendelkezéseit, így a római liturgia előírásait csak évszázados késéssel lehetett végrehajtani. Kialakult tehát e tájakon - főleg plebejus franciskánizmus ösztönzésére - a szakrális népi önelátás, benne az orális, vagyis a nemzedékről nemzedékre öröklődő, élőszavas hagyományozás készsége, a középkori, de most már elnépiesedett liturgia tisztelete. Megőrzésében énekesasszonyok, halottsiratók, búcsúvezetők, koldusok jeleskedtek, de később az írás-olvasás lassú terjedésével a szakrális ponyvairodalom is kiveszi belőle a maga nem csekély részét.”

Szöd Madonna a gyermekkel

Szöd Templombelső

Bálint Sándor felbecsülhetetlen értékű jelzései után Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutató ismeretlen eredetű szöveget vett hangszalagra 1968. decemberi 17-én Babos Jánosné, 98 éves idős asszonytól, a Somogy megyei Nagyberényben.

„Názáretbeli Jézus, zsidóknak királa, / Veszedelembé forgóknak lévő Istene! / Megtestesült szent Isten, / Szent erős Isten, / Szent és halhatatlan Úristen, / Könyörülj mirajtunk! / Hét körösztt alatt lefekszem, / Hét körösztt alatt fölkelek, / Őtíz angyalom éjfélig, / Boldogságos Szűz Mária virradtig, / Jézus Krisztus mindétig. / Hogy gyarló testem nyugodjék, / De szívem el ne aludjék, / Hogy téged mindenkor lásson, / Minden gonoszt távoztasson, / Sátányok megköttessenek, / Testembe ne fertőzzenek, Engedd ezt nekem kegyesen, / Atya, Fiú fölségesen, / Élven örök dicsőségben, Most és mindörökké Ámen. / Ma vala péntek napja vala, / Mén a Jézus Krisztus kínnak kínhelyére, / Meglálták a zsidók, / Fölfeszítették a magos keresztfára, / Fol a szent vére, / Hervad a szent színe, Szól a Boldogságos Szűz Anya Mária: / Óh, fiam, fiam / Szerelmes szent fiam! Én azt gondoltam, te lészel bús, / látom, fiam, én leszek bús, / Aki ezt az imádságot este-reggel elmondja, megüdvözzül! / Názáretbe' van egy mustromfa, / Kívül aranyos, belül kegyelmes, / Abba mondotak hétszer hét szent misét, / Én ott hallgattam szerelmes szent fiammal, az ártatlan Jézusommal, / Egyszer elkapták mellőlem a kegyetlen zsidók, / Keresem utcákrul utcákra, / Sehun nem találok, / Előtalálok Szent Lukács evangélistát, / Kérdem tőle: Nem láttad-e szerelmes szent fiamat, az ártatlan Jézusomat? / Óh, anyám, anyám, Szép Szűz Máriam! / Menj el, menj el a magos Kálvária hegyére! / Ott vagyok engy szent keresztfa, / Arra vagon fölfeszítve, / Vasdárdával nyitogatják, / Arcul verik, vérrel verítékezik, / Ecettel, epével itatják, / Tövissel koronázzák, / Marokvesszővel csapkodják / Hét csöpp vére elcsöppent, / Az angyalok fölszedték, / Szent atyja elejbe vitték, / Óh, anyám, anyám, szép Szűz Máriam! / Menj el, menj a fekete föld színe alá! / Az Adóm maradványai közé, / Kiáltsd, hirdesd, / Lefektekre, fölkelfekre: / Bizon, bizon vélem léssen a paradicsomba', / Én mondom, a Teremtő, / Aki titeket az ő szent vérével és halálával megváltott. Ámen.”

Az imádság ponyván is megjelent, méghozzá 1856-ban Szabadkán. Nyomatott Bittermann Károlynál. Címe: Három ajánlás imádságok. Első. A 'Jézus Krisztusnak hét mondásairól, melyeket a Keresztfán függve mondott. Második. Názáretbeli Jézus Zsidók Király, s a't. Harmadik. Imádság a szent Háromsághoz. Ének: Eljött már órája búcsúzásomnak, tőled ok kegyes Szűz, 's a't.

Az azóta Európa-díjas Erdélyi Zsuzsanna 1970 februárjában a Magyar Tudományos Akadémián tartott előadásán adta műfaji meghatározását a vallásos szövegeknek, amelyek csak szórványosan fordultak elő az addigi folklorisztikai irodalomban.

Hegyét hágék, lőtőt lépék címmel először Kaposvárott, a Somogyi Almanach kiadásában, *Kanyar József* szerkesztésében jelent meg Erdélyi Zsuzsanna munkája, majd 1976-ban a Magvetőnél látott napvilágot monografikus földolgozása. *Föld szülte fáját* címmel pedig / a Somogyi-könyvtár kiadásában, *Péter László* szerkesztésében / 1978-ban követte saját Szeged környéki gyűjtésem.

Első nemzeti versünk, az Ómagyar Mária-siralom jellegzetes hangütése figyelhető meg a népi imádságok szövegeiben. Elég csak a legismertebb sorokra utalnom:

Világ világa,
virágnak virágai
Keservesen kínozotol,
Vas szegekkel veretek

Az alliteráló sorokhoz hasonlókkal találkoztam a népi imádságokban is. Jól példázzák ezt az alábbi párhuzamok: *Dárdával dárdázzák / Koronával koronázzák, / Vasustorral ustorozták / dárdával szúrkálták; / Kűoszlophon kötözték / vasvesszővel vesszőzték; / Tövissel tövisték / söprűvel söprűzték; / Dárdával dárdázták / szent szakállát szálankint szaggatják.*

Az Ómagyar Mária-siralom lírai szövegében több helyütt is fölfedezhetők betűrímes sorok. Például: *Siralomtól süppedek - Választ világomtól - Szegényül szépséged.* A népi imádságokban is megtalálható az effajta költészet: *„Neked adom lelkemet, / fekete földnek testemet; letérgyepül szent térgyire, / lekönyököl szent könyekire.”*

Az imádságlírásban - akár az Ómagyar Mária-siralomban - egész rímfüzés felel a hívó rímre: *Körösfára feszítik. / Piros vérit hullajtik, / Az angyalok fölszödik, / mennyországba fölviszik.*

A rímek e bájos naivitásában egyszerre figyelhető meg egyfajta kezdetleges epikus fölsorolás, és egy monoton zeneiség, amely a lírai összöveg / ha volt ilyen / sajátja lehetett. Bonyolult problémát jelentett számomra az összövegek kérdése. Egyáltalán voltak-e ilyen szövegek, amelyeknek apokrif változatai a latinul nem tudó nép között elterjedtek?

Azt azonban ma már biztosan állíthatom, hogy az előkerült sokféle variációban létező népi imádság az Ómagyar Mária-siralom forrásvidékéről való. Érthetetlen, hogy senki nem jegyezte le őket, csupán az egymást követő nemzedékek őrizték.

Azt sem lehet biztosan megállapítani, hogy hány önálló motívumú imádság /összöveg/ létezik. Esetleg egyetlen imafűzér töredezett darabjai kerültek elő? Kétkem, hogy kielégítő választ adhatnék e fontos kérdésre, mikor egy-egy versnek több száz változatát gyűjtöttem.

Most bemutatok egy kiskundorozsmai adatközlő imádságát, az egyes imamotívumokat / verseket számmal választom el egymástól.

/Fölaajlás / Uram Jézus Krisztus, / Hálát adok neked / Szent fölségednek, / hogy ábrázatodra, hasonlatosságodra teremtettél, / a mai napon megőriztél, oltalmaztál. / Őrizz meg édes Jézusom e sütemét éjszakának idején / tűztől, víztől, / hirtelen haláltul, / kétségbeeséstől, / gonosz ember szándékától. / Édes Jézusom szent kezeidbe ajánlom / testemet, lelkemet, / életemet, haláloamat. / Az én imám ajánlom a Krisztus Jézus keserves kínszenvedéseiért, / mélységes szent sebeiért, / a Boldogságos Szűz tiszteletire, / hét fájaldalmáért, / hét epedségeiért, / nevemen való szentért, / szent őrző angyalomért, / édesapámért, édesanyámért, / hetedízigen való nemzetségeméit, /magam bűnös lelkéért, /a purgatóriumban szenvedő lelkeknek kiszabadulásáért, /szabadítsa ki az édes Jézusom a mi imádságunk által. Ámen.”

1. Ehun gyün a Jézus, / lelkemlátó Jézus, / örök dicsőséget mondó Jézus. / Ó, Jézus várj meg engem, Jézus. / Kész a lélek, beteg a sok bűnnek miatta. / Ehun gyűnnek a szent ünnepek, / engedd, hogy én gyovont ember lehessen. / Urat akarok hozzám venni. / Jöjj hozzám, Uram-Teremtőm szent testestül, / szent lelkestül lakozzál énbennem!

2. Názáretben a Jézus, / arany fának arany ágán szíve szomorodva. / Szent oldalát megnyitván, /szent szájával kajáltja: /Jöjj el, Gábiel angyal! Menj el a fekete földre, / hirdesd az én könyörgő imámat a mi imádságunk által. Ámen.

3. Helyet szereznek a lelkének /harmadnapnak előtte./ Istennek hív szent angyala / engem őrzésed alá az Úr kegyelméből / bizott anyám méhibül. / Világ, oda ne látogass! / Fényeddel éjjel látogass, / őrizz és támogass! Ámen.

4. Ó, hajnal, hajnal, / piros színű szép hajnal, / akibe Mária nyugodik. / Úr tőle születik /pokol tőle töretik. / Ó, eleven ostya, Urísten, / Néked adom testemet, lelkemet, /életemet, haláloamat./ Tőled várok örök üdvösséget. Ámen.

5. Ó, sátán, sátán / ne kísértgess engem, /mert van nekem fejem, /három őrző angyalom. / Az egyik őriz, / a másik vigasztal, / a harmadik a lelkem várja. Ámen.

6. Az égen egy madár, / de nem madár, szárnyas angyal, / szárnya alatt szent oltár, / szent oltáron Benedik, / Benedikbe kinyílt rózsza.

7. Kakasok szólnak, / Máriát kiáltják: / kelj föl, Mária, kelj föl! Megfognák

Erdei Madonna

Nagyboldogasszony ünnepe

az ártatlan Jézust. / Viszik a magas keresztfára, / három szöggel szögezik, / három csepp vére kicseppent. / Az angyalok fölszedték, / ólomtányérra tették, / Krisztus elébe bevitték. / Krisztus Jézus sem szólt, sem beszélt. / Aki ezt az imát elmondja este-reggel, / megmenekszik hét halálos bűntől. Ámen.

8. Én lefekszem én ágyamba, / mint Jézus a koporsóba. / Álom engem meg ne csaljjon, / gonosz tőlem eltávozzon! / Kerüld kereszt lelkemet, / őrizz angyal engemet!

9. Mellettem van szent asszony, / szent asszonynál szent gyerek, / szent gyermeknél szent kereszt, aki annak a szent keresztnek árt, / nekem is ne ártson! Ámen. / Bende Lajosné Gyuris Anna, 1902./

„Hatalmas kincs birtokába jutottunk most - vallotta az imádságokról *Juhász Ferenc* költő 1970-ben -, ezek a legisztabb népköltészeté vedlett imák nemcsak történeti múltunk, de költészetmúltunk a nép szívéből kitemetődött lángoló aranyleletei, erejük, ígézetük, tisztaságuk, mint az aranyláncoké és a tiszta csontoké. Íme, a nép szívébe temetődött múlt-idő kristály-koporsója fölnyitott, s e koporsóban a költészet eleven virága van, nem költészet-tetek sárga hamva.”

A dokumentumok, az imádságok gyűjtését azért is tartottam fontosnak, mert öregeink egyre sietősebben vitték magukkal a hagyományozódott népköltészetet anyagot. Erdélyi Zsuzsanna viszont országokat bűvárolt át, hogy eltaláljon az eredetvidékre. Kutatásait siker koronázta. *Boldogasszony ága* kötetében így összegezte a záradékok kutatásának eredményeit:

„Az imádságok harmadik szakasza rövid, tényközlő záró formula: záradék. Ez jelzi az adott feltételek között elmondott imádság jutalmát, kegyes hasznát, mely sokféle lehet: különféle kegyelem, bűnbocsánat, sőt üdvözülés is. A nép tudatában e záradékok tartalmi hitelességéhez kétség nem férhet. A benne foglaltakat nem akarja közli vele, hanem a megfellebbezhetetlen hiteshely, maguk az égiek. Isten, Krisztus, Szűz Mária, valamelyik apostol vagy evangélista. E záradék a szöveghagyomány legjellemzőbb jegye s az egyházi imádságoktól elkülönítő eleme.”

Hol talált Erdélyi Zsuzsanna párhuzamokra Európában? Mindenekelőtt Olaszországban, de fölfedezett francia, spanyol, német, angol, dán, izlandi, orosz, lengyel, szlovén, horvát, szlovák, szerb, párhuzamokat is.

A Vajdaságban élő *Silling István* néprajzkutató (Kupuszina: Bácskertes) már évek óta vizsgálja a magyar és a szerb népi imádságok interetnikus jegyeit:

„A harmadik szerkezeti egység szintén azonos a két vallás népi imádságaiban. Ez pedig az ún. záradék, a bűnök bocsánatának ígérete. Azonban a szerb imádságok ígérete nem korlátozza a megbocsátható bűnök számát, mint az sok magyar imádságban hallható, hanem egyszerre nemcsak az imádkozó, hanem három családtagja is elnyerheti a bűnöktől való teljes szabadulást. Végezetül hadd hívom fel a figyelmet, hogy az eddig megismert szerb népi imádságok szépsége és középkori szellemiségét őrző archaizmusuk kutatása legalább olyan izgalmas és fontos feladat, mint a vajdasági magyar szövegekkel való további foglalkozás.”

Én pedig a népi imádságok gyűjtését szorgalmaznám, hiszen már eddig soha be nem pótolható évtizedeket veszítettünk. Öregeink elmentek, és magukkal vitték az imádságok arany ígeit is. Ma is fájjalom, hogy az népi imádságok fölfedezését nem követte országos gyűjtés. Pedig az ilyen gyűjtés valóban méltó szellemi kincshez jutatta volna a nemzetet.

„Aki ezt az imádságot elmondja - zsolozmázzák anyáink évszázadok óta -, azt Mária megjutalmazza, megüdvözíti. Pokolnak ajtaja le lesz előtte pecsételve, mennyország ajtaja ki lesz terjesztve.”

Ó Szűzanyánk, te Napbaöltözött Boldogasszony, régi nagy Patrónánk, kegyeskedjél gondoskodni a szegény magyarokról!

Most volna ideje ezeket az imádságokat új záradékokkal a magyarság figyelmébe ajánlani, mert annyi év pusztítása után hitre, reményre, szeretetre lenne szükségünk, és egy új Keresztelő Szent Jánosral

És arra, hogy aki imádságát naponta elmondja, az örökösi nyeri fiainak, leányainak, minden ivadékainak hazája gazdagságát és szellemi kincseit, és minden tettel Istent dicsőíti.

Nagyboldogasszony ünnepe

Kresz Albert fotói